

Алла Ляшина, Алла Тищук
м. Ужгород, Україна

Когнітивні аспекти вивчення термінології як метод інтенсифікації процесу підготовки перекладачів

Abstract. *The article deals with the cognitive aspects of studying terminology as a method of intensification the process of translators training. The article examines the conditions and ways of forming intercultural competence of a student as an integral personality. In the process of research we came to the conclusion that cognitive approach to the study of the term allows us to consider the term as a result of cognitive activity of translators. The study of terminological systems with the help of cognitive analysis makes it possible to explore the processes of specific cognitive models formation and functioning.*

Key words: *translation, cognitive linguistics, term, concept, terminology, competence.*

Переклад є однією з важливих форм міжкультурних взаємин. Перекладачі виступають посередниками між народами, які спілкуються в найрізноманітніших сферах життя. Окрім посередницької функції, перекладні твори виконують і творчу, продуктивну місію, бо завжди були важливим стимулом розвитку національних мов, літератур, культур. Одним із результатів глобалізації спілкування стає вплив англійської мови на інші мови на прагматичному та дискурсивному рівнях, що визнається багатьма лінгвістами [1, с. 251]. У полікультурному суспільстві перекладач, який вільно володіє іноземною мовою, повинен ще бути обізнаним з комунікативними ознаками багатьох культур.

Кожен перекладач у процесі своєї практичної діяльності змушений постійно вирішувати проблему якомога тіснішої відповідності тексту, який перекладається, мовним і культурним особливостям цільової аудиторії. Отже, труднощі, які виникають у процесі перекладу, можна розглядати в когнітивно-семантичному аспекті, адже термінологія кожної галузі – це особливий семантичний простір. У процесі навчання майбутній перекладач детально вивчає специфіку іноземної мови. Але в практичній діяльності перекладач знову і знову буде стикатися з окремими випадками, коли набутих знань не вистачить для адекватного перекладу. Тому крім постійного вдосконалення знання іноземної мови необхідно розширювати загальний тезаурус.

Антропоцентричний напрям у лінгвістиці, який розглядає мову у взаємозв'язку зі свідомістю, обумовлює необхідність вирішення низки питань перекладацької практики з урахуванням взаємодії мови, мислення та орієнтації перекладача.

Тому процеси перекладу все більше вивчаються з когнітивної точки зору. Лінгвістика, як зазначив Ж. Фоконьє, стає чимсь більшим, ніж самодостатня галузь вивчення мови; вона робить свій внесок у відкриття та пояснення загальних аспектів людського пізнання [2, с.104].

Когнітивне термінознавство – важливий напрямок вивчення термінів та терміносистем, який пов'язаний з вивченням мови як різновиду пізнавальної діяльності людини. У межах когнітивного підходу мова розглядається як засіб доступу до процесів мислення людини. Саме в когнітивній лінгвістиці відбувається трансформація сучасних мовознавчих пошуків у площину, що спирається на якісно нову наукову методологічну платформу [3, с.126].

У межах спеціальних галузей знань постійно відбувається поповнення термінологічного складу завдяки професійній діяльності людини. Людина використовує різні системи вираження для позначення явищ світу, з яких мова найголовніша. Знаки, які вони використовують для посилання на реальний світ, не є реальністю, а швидше є його ментальною репрезентацією, організованою у концепти [4, с.39-40]. Дослідження термінологічної номінації сприяє розумінню суті професійних концептосфер, які є динамічними завдяки розвитку науки.

Підхід до перекладу термінів повинен урахувати їхні когнітивні особливості. Єдність слова і поняття, мови, мислення, лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів – цим досягається адекватний переклад термінів. Переклад слід розглядати через призму когнітивних механізмів і структурних одиниць свідомості, щоб зрозуміти, яка ментальна репрезентація мовного знання в оригіналі і в перекладі.

Провідна роль когнітивного термінознавства у вивченні термінів та терміносистем пов'язана з дослідженням мови як різновиду когнітивної діяльності у процесі пізнання. Когнітивне термінознавство невід'ємно пов'язане з процесом категоризації, яка є способом класифікації термінологічної лексики з метою визначення базових понять, виражених термінами. Перекладач повинен зрозуміти внутрішні когнітивні структури мови оригіналу і мовне оформлення терміна. Для досягнення адекватного перекладу термінів необхідно враховувати їхні когнітивні особливості, єдність мови та мислення, фактори, що впливають на номінацію і семантику термінів. Мова є невід'ємною частиною пізнання (когніції), вона відображає взаємодію психологічних, комунікативних, функціональних та культурних факторів, можливість вийти за межі власне мовного знання та здійснити аналіз співвідношення мовного значення та концептуального змісту, у якому мовні явища пов'язані з діяльністю людського мозку [5, с. 13]. Метою нашого дослідження є вплив когнітивного підходу до вивчення термінології на інтенсифікацію процесу перекладу. Актуальність нашого дослідження обумовлена зверненням до найновіших наукових парадигм сучасного мовознавства для дослідження галузевої термінології.

Методологія дослідження полягає в комплексному застосуванні різних методів: гіпотетичного, індуктивного, порівняльно-зіставного та методу аналізу. Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування отриманих даних у курсах лекцій з лексикології та когнітивної лінгвістики, у практиці викладання англійської мови спеціальності, у курсах перекладу.

Терміни невід'ємно пов'язані з когнітивними процесами пізнання навколишнього світу. М. Т. Sabre визначає професійну комунікацію трьох типів: навчальну, пізнавальну та комунікацію діяльності [4, с. 45].

Інформація, яку містить термін, дає змогу говорити про наявність відповідних реалій, про міжнародні контакти, про рівень розвитку культури. Терміни стають засобом спілкування у спеціальних сферах, де використовуються як особливі когнітивні моделі, необхідні для професійної комунікації. У них закладені потенційні ресурси відображення спеціальних знань. Когнітивно-культурологічна інформація може дати ключ до розуміння соціально-історичних подій, показати процес формування професійних знань і терміносистем зокрема. Когнітивний підхід поглиблює розуміння терміна.

Ми провели експеримент, до якого були залучені студенти 3 та 4 курсу напрямку «Міжнародні відносини». Заняття проводилися з теорії та практики перекладу англійської та іспанської мов. Було запропоновано тексти з галузі музики. Дві групи виконували переклад з англійської мови (однакові тексти), інші дві – з іспанської (однакові тексти). Дві групи здійснювали переклад з попереднім аналізом лексики, інші дві – без такого.

Ми розглядаємо музичну термінологію як специфічну концептуальну систему, що кодує певне професійне знання, яке відображає досвід, накопичений у сфері музики. Лексика музики являє собою значний корпус мовних одиниць, які обслуговують певні сфери суспільства. Вона знаходиться у фокусі інтересів широкого кола суб'єктів. Мова музики відрізняється від розмовної мови або мови художньої літератури певними лексичними, граматичними та стилістичними особливостями. Термінологія музики є складною структурою, що акумулює в собі лінгвістичну та екстралінгвістичну інформацію. Вона охоплює та обслуговує різноманітні реальні ситуації. Тому для її дослідження є актуальним когнітивний підхід. Отже, когнітивний підхід до дослідження музичних термінів дає змогу розглядати термін як результат когнітивної діяльності фахівців. Досліджена система відображає процес засвоєння та осмислення професійного досвіду і є моделлю професійної картини світу. Вивчення терміносистем за допомогою когнітивного аналізу дає змогу побудувати конкретні когнітивні моделі та глибше дослідити процеси їх формування та функціонування. У процесі перекладу необхідно враховувати культурні та когнітивно-семантичні закономірності в мовному структуруванні дійсності.

Студентам було запропоновано вивчення терміносистеми музики в англійській та іспанській мовах за допомогою когнітивного аналізу. Студенти були ознайомлені з дослідженням А. Ляшиної, С. Мишко, А. Мишка, згідно з яким у терміносистемі музики було виділено базові концепти англійською мовою: *style, genre, dynamics and expressive techniques, tone colour, texture, structure, duration, pitch* [6]. Відповідно іспанською: *estilo, género, dinámica, métodos de expression, timbre, texture, estructura, duración, tono*.

А також такі концептуальні ознаки: словесно-музичний твір та процес його створення (song, opera, arrangement); люди мистецтва (composer, performer, singer, choir, orchestra, ensemble); музичні інструменти (piano, grand piano, violin). Іспанською: canción, ópera, acuerdo; compositor, intérprete, cantante, coro, orquesta, conjunto; piano, gran piano, violin.

У спеціальній лексичі, яка обслуговує сферу музики, вибудована певна ієрархія змісту та відповідна їй ієрархія термінів англійською: назви стилів (classical, blues, country, folk, jazz, pop, rock, etc.), назви форм (Sonata form, Minuet and Trio, rondo, etc.), назви музичної діяльності (playing, singing, composing), етнокультурні та регіональні особливості (plainsong, comic opera, carols, street cries, etc.), історико-культурні цінності та музична спадщина (live music, folk music, etc.). Відповідно іспанською: música clásica, jazz, musica pop; sonata, minué, trio, jugando; cantando, composición, coral, operetta; música en vivo, música folk.

Серед домінуючих значень, які входять до концептуальної структури музики, можна виділити такі англійською: людські почуття (позитивно забарвлені: love, passion, empathy; негативно забарвлені: hatred, intolerance, cruelty), людські емоції (позитивні: joy, gaiety, admiration; негативні: sorrow, grief, suffering), людські якості (позитивні: kindness, beauty, generosity, amiability; негативні: selfishness, malice, hostility). Іспанською: amar, passion; odio, intolerancia, crueldad; alegría, regocijo, deleitar; tristeza, dolor, sufrimiento; amabilidad, belleza, sinceridad, amabilidad; egoísmo, demonio, hostilidad.

У результаті у студентів розвивалися певні компетенції, необхідні для перекладу, а саме: аналітичні здібності, вміння долати проблему незнайомих слів, дотримуватися жанрової конвенції мови перекладу. У групах, у яких студенти не проводили аналізу лексики, труднощі долалися довше.

Проведене нами дослідження показало ефективність когнітивного аналізу лексики у процесі навчання перекладу.

Література

1. Bührig Kristin, House Juliane and D. ten Thije Jan. Translational Action and Intercultural Communication: St. Jerome Publishing, 2009. 188 pp.
2. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. New York: Basic Books, 2003. 456 pp.
3. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ языка: фреймовые сети. *Зб. наук. праць Одеського нац. університету ім. І.І. Мечнікова*. Одеса, 2003, с. 126.
4. Cabre M.T. Terminology. Theory, methods and applications. Amsterdam&Philadelphia : John Benjamins, 2014. 324pp.
5. Садовнікова Г. В. Когнітивно-інформаційна природа термінів автомобілебудівництва в англійській, німецькій, українській мовах: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.1. Київ, 2016. 261 с.
6. Ляшина А.Г., Мишко С.А., Мишко А.В. Когнітивні аспекти вивчення термінології англійської культури. *Сучасні дослідження з іноземної філології*, 3-4, 138-147, <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2022.21-22>